

5. Малиновский А. А. Сравнительное правоведение в сфере уголовного права / А. А. Малиновский. – М. : Междунар. отношения, 2002. – 376 с.
6. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики / науч. ред., предисл. докт. юрид. наук, проф. И. М. Рагимова ; перевод с азербайдж. Б. Э. Аббасова. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 325 с.
7. Уголовный кодекс Республики Армения / науч. ред. докт. юрид. наук Е. Р. Азаряна, канд. юрид. наук Н. И. Мацнева ; предисловие докт. юрид. наук Е. Р. Азаряна ; перевод с армянского канд. юрид. наук, проф. Р. З. Авакян. – СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 450 с.
8. Уголовный кодекс Республики Беларусь. – Мн. : Изд-во Амалфея, 2009. – 352 с.
9. Уголовный кодекс Республики Казахстан / предисл. мин-ра юстиции Республики Казахстан, докт. юрид. наук, проф. И. И. Рогова. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 466 с.
10. Уголовный кодекс Кыргызской Республики / предисл. канд. юрид. наук, зам. прокурора Санкт-Петербурга А. П. Стуканова, канд. юрид. наук, зам. нач-ка управ. прокуратуры Санкт-Петербурга П. Ю. Константинова. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 352 с.
11. Уголовный кодекс Республики Молдова. – Кишинев, 2002. – 204 с.
12. Уголовный кодекс Российской Федерации. – М. : Изд-во «Эксмо», 2009. – 176 с.
13. Уголовный кодекс Республики Таджикистан / Предисл. А. В. Федорова. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 410 с.
14. Уголовный кодекс Республики Узбекистан / вступ. статья М. Х. Рустамбаева, А. С. Якубова, З. Х. Гулямова. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 338 с.
15. Уголовный кодекс Грузии / Науч. ред. З. К. Бигвава ; вступ. статья канд. юрид. наук, доц. В. И. Михайлова; обзорн. статья докт. юрид. наук, проф. О. Гамкрелидзе; перевод с груз. И. Мериджанашвили. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 409 с.
16. Кримінальний кодекс України. – К. : Вид. Паливода А. В., 2010. – 172 с.
17. Модельный Уголовный кодекс для государств-участников СНГ // Правоведение. – 1996. – № 1. – С. 92–150.

O. Gorokh

DISCHARGE FROM PUNISHMENT ON THE CRIMINAL LEGISLATION OF STATES-PARTICIPANTS OF THE CIS

In article a comparative-legal research types of discharge from punishment on the criminal legislation of states-participants of the CIS is conducted. It is shown identical and specific types of discharge from punishment on the legislation of these states. Perspective directions of perfection of the Ukrainian criminal legislation in this sphere are revealed.

Keywords: discharge from punishment, discharge from serving of punishment, commutation of a punishment, conditional discharge, parole.

Матеріал надійшов 04.04.2012

УДК 343.137.5

Дідківська Г. В.

СУДОВА ПРАКТИКА У СПРАВАХ ПРО ЗЛОЧИНИ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

У статті розглянуто повноту дослідження доказів при здійсненні правосуддя щодо вини дорослих осіб при втягненні ними неповнолітніх у вчинення злочину.

Ключові слова: втягнення неповнолітніх, вчинення злочину, докази, правосуддя.

Оцінюючи дії неповнолітніх, суди мають зважати на ту обставину, що в цілому неповнолітні за рівнем інтелектуального і вольового розвитку відстають від дорослих. Життєвий досвід у них ще недостатній, а якщо є прогалини у вихованні,

то вони можуть неправильно оцінювати конкретну ситуацію та вибирати лінію поведінки, помиляться у трактуванні змісту таких понять, як сміливість, дорослість, взірць для наслідування. Зважаючи на вікові особливості непов-

нолітніх, необхідно посилювати їхню правову захищеність.

Метою цієї статті є дослідження міри вини дорослих осіб при здійсненні правосуддя у справах про злочини втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

Для гарантування правового захисту неповнолітніх на досудовому слідстві і в судовому розгляді законом передбачено спеціальні норми, що встановлюють особливості провадження у цих справах: участь законного представника, який має статус учасника судочинства (ст. 441 КПК); обов'язкова участь захисника (п. 1 ст. 45 КПК); доповнення предмета доказування у кримінальній справі (ст. 433 КПК); виділення справи стосовно неповнолітнього в окреме провадження за наявності в ній дорослих учасників (ст. 439 КПК); вирішення судом у вирокі додаткових питань (ст. 445 КПК); можливість застосування примусових заходів виховного характеру замість кримінального покарання (ст. 447 КПК); порядок затримання та взяття під варту як запобіжний захід щодо неповнолітнього (ст. 434 КПК); порядок виклику неповнолітнього обвинуваченого (ст. 437 КПК); участь у судовому розгляді справи представників служби у справах неповнолітніх, міліції у справах неповнолітніх (ст. 442 КПК), підприємств, установ і організацій (ст. 443 КПК); участь педагога або лікаря, батьків чи інших законних представників у допиті неповнолітнього обвинуваченого, якщо йому не виповнилося 16 років або якщо його визнано розумово відсталим (ст. 438 КПК); видалення неповнолітнього підсудного із залу судового засідання під час дослідження обставин, що можуть вплинути на неповнолітнього (ст. 444 КПК); порядок пред'явлення обвинувачення і матеріалів справи неповнолітньому та його допит у присутності захисника (статт 438 і 440 КПК) [1].

Велике значення для індивідуалізації особи обвинуваченого (підсудного) при вирішенні питань, пов'язаних із застосуванням до нього кримінального та кримінально-процесуального закону, має з'ясування даних про його вік. Статтею 22 КК встановлено вік, з якого може настати кримінальна відповідальність за вчинення злочину. Судам слід мати на увазі, що вік неповнолітнього входить до переліку обставин, які відповідно до вимог ст. 433 КПК необхідно обов'язково з'ясувати. У справах стосовно неповнолітніх орган, який здійснює провадження, зобов'язаний вжити заходів до встановлення точної дати народження (число, місяць, рік) особи, яку притягають до кримінальної відповідальності. При цьому особа вважається такою, яка досягла певного віку, починаючи з наступної доби після дня народження. Дані про вік неповнолітнього мають підтверджуватися свідцтвом

про його народження. За відсутності документа, який підтверджує вік, або якщо є обґрунтовані сумніви щодо оригіналу документа про народження, для встановлення віку обвинуваченого необхідно відповідно до п. 5 ст. 76 КПК призначити судово-медичну експертизу. У випадках, коли рік народження неповнолітнього встановлюється судово-медичною експертизою, днем народження треба вважати останній день року, зазначеного експертами, а при визначенні ними віку мінімальною і максимальною кількістю років (наприклад, від 14 до 15 років) необхідно виходити з передбачуваного експертизою мінімального віку такої особи. За даними апеляційних судів, у вивчених під час проведення узагальнення справ вік неповнолітніх був встановлений за документами про їхнє народження, якими є свідоцтва про народження; їх копії, додані до справ. У разі відсутності свідоцтва про народження до справи додають копію запису державного органу про народження неповнолітнього.

Органи досудового слідства і суди в основному виконують вимоги закону щодо встановлення віку неповнолітніх. Відповідно до вимог ст. 433 КПК у кожній кримінальній справі щодо неповнолітнього необхідно з'ясувати стан його здоров'я та загального розвитку, а за наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з душевним захворюванням, має бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і якою мірою міг керувати ними. Дані про стан здоров'я та загального розвитку неповнолітнього можуть впливати на вирішення таких важливих питань, як притягнення його до кримінальної відповідальності, обрання запобіжного заходу, міри покарання та інші [4].

Для з'ясування стану здоров'я неповнолітнього відповідно до ч. 2 ст. 433 КПК мають бути допитані як свідки його батьки або особи, які їх замінюють (опікун, піклувальник), про те, чи не хворів неповнолітній тяжкими хворобами, чи немає у нього психічних або фізичних вад, які його здібності щодо логічного мислення, чи не відстає він у розвитку від однолітків. Якщо неповнолітній перебував на обліку у зв'язку з психоневрологічним захворюванням або перебував у лікарні, слід витребувати відповідні медичні документи. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього відповідно до статей 76 і 433 КПК має бути призначена судово-психологічна експертиза або комплексна психологічно-психіатрична експертиза. Такі самі рекомендації дано судам постановою Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 р. № 8 (зі змінами, внесеними постановою від 25 травня 1998 р. № 15) «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах». У п. 15 цієї постанови зазначено, що для вста-

новлення рівня загального розвитку неповнолітнього, ступеня його розумової відсталості та для з'ясування питання, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і якою мірою міг керувати ними, може бути проведена відповідно до вимог ст. 433 КПК судово-психіатрична, психологічна або комплексна психолого-психіатрична експертиза.

У випадках, коли одержані дані свідчать про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічним розладом, необхідно з'ясувати рівень його розумової відсталості порівняно з рівнем розвитку осіб такого самого віку. Підліток із розумовим відставанням має менший запас знань і уявлень. Потрібно також з'ясувати, рівню розвитку якого віку відповідає фактичний розвиток неповнолітнього.

До справ про злочини неповнолітніх, як правило, долучають характеристики зі школи, іншого навчального закладу, з місця проживання, роботи, а також довідки з міліції у справах неповнолітніх і служби у справах неповнолітніх про те, чи перебував неповнолітній на обліку, коли і за які правопорушення його взяли на облік, коли служба у справах неповнолітніх його справу розглядала, чи притягувався він до адміністративної відповідальності тощо.

Під час розгляду кожної справи також необхідно з'ясувати умови життя і виховання неповнолітнього, тобто встановити факти щодо сімейно-побутових умов, його контактів з оточенням. Це допомагає виявити безпосередні причини, які спонукали неповнолітнього до вчинення злочину, і зробити висновки, чи злочин є випадковим, чи він зумовлений причинами, які необхідно усунути. Напружені стосунки між батьками дуже негативно впливають на його виховання та поведінку. Судова практика свідчить, що у сім'ї, в якій неповнолітній був свідком пияцтва, злослів'я, бійок між батьками, він переймає такі самі принципи поведінки і надалі сам починає так ставитися до інших.

Суди не завжди повно досліджують докази вини дорослих осіб у втягненні неповнолітніх у вчинення злочину. Не в усіх справах вирокі достатньо мотивовані.

Втягнення неповнолітнього у злочин виявляється в діях дорослої особи, пов'язаних із безпосереднім психічним та фізичним впливом на неповнолітнього, вчинених з метою викликати у нього прагнення взяти участь у злочині, і передбачає ініціативну поведінку, пов'язану із впливом на неповнолітнього для залучення його до участі у злочині, зокрема, переконання, залякування, підкуп, обман, розпалювання почуття помсти, заздрості або інших низьких спонукань, пропозицію вчинити злочин, обіцянку придбати або збути вкрадене, давання порад про місце і

способи вчинення або про приховання слідів злочину, розпиття спиртних напоїв з неповнолітнім з метою полегшити схилення його до вчинення злочину тощо. Судам необхідно ретельно проаналізувати характер взаємовідносин між дорослим і неповнолітнім, оскільки ці дані можуть мати велике значення для з'ясування ролі дорослого у втягненні неповнолітнього у вчинення злочину. У процесуальних документах має бути зазначено, якими конкретно діями був втягнений неповнолітній у злочинну діяльність.

Органи досудового слідства, пред'являючи обвинувачення дорослим особам за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, не завжди належним чином збирають і закріплюють докази для розкриття цього злочину, здебільшого не зазначаючи у процесуальних документах, які конкретно дії ті вчинили. Здебільшого слідчі одним реченням формулюють обвинувачення дорослому про втягнення ним неповнолітнього у злочинну діяльність, зазначаючи, що він знав про неповноліття дитини. У цій категорії справ предметом доказу є спосіб втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, який слідство повинне також обов'язково встановити. Однак у більшості випадків слідчі належним чином цього не роблять і у постанові про пред'явлення обвинувачення не зазначають, які конкретно дії вчинила доросла особа для втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність. Це призводить до постановлення судами щодо дорослих осіб виправдувальних вироків за ст. 304 КК за недоведеністю їхньої участі у вчиненні злочину [2]. Суди дуже часто не приділяють належної уваги диференційованому підходу до призначення покарання неповнолітньому та дорослому підсудному, який втягнув його у злочинну діяльність, і призначають однакову міру покарання обом та не вживають заходів для запобігання втягненню дітей у злочинну діяльність у майбутньому. Наприклад, вирок Шхатарського районного суду Донецької області від 23 липня 2002 р. засуджено У. та його пасинка – неповнолітнього Ш. за вчинення крадіжок із залізничних контейнерів і цистерн. Суд призначив засудженим – як неповнолітньому, так і дорослому – однакову міру покарання (хоча останній був засуджений за втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність) і на підставі статей 75 і 76 КК звільнив їх від призначеного покарання у вигляді позбавлення волі. При цьому суд не назвав обставин, які пом'якшують покарання щодо дорослого. Суд також не взяв до уваги того, що дорослий співучасник злочину, який втягнув неповнолітнього, проживає разом із ним та має на нього вплив [4].

Для зменшення негативного впливу на неповнолітнього з боку дорослого співучасника

злочину ст. 439 КПК передбачено можливість виділення справи про неповнолітнього в окреме провадження. Однак органи досудового слідства використовують таку можливість дуже рідко. Якщо неповнолітній обвинувачений притягується до відповідальності в одній справі з дорослим, до нього застосовуються правила гл. 36 КПК.

В узагальненні звернено увагу на те, що вперше неповнолітній стикається із законом при спілкуванні з представниками органів внутрішніх справ, і тому на них покладається важливий обов'язок продемонструвати, що держава охороняє права та законні інтереси фізичних та юри-

дичних осіб і що кожний, хто вчинив злочин, буде притягнутий до відповідальності і нестиме тягар покарання. Водночас представники органів дізнання і досудового слідства мають переконливо довести неповнолітньому, який завинив, що держава в особі представника правоохоронних органів та судді зацікавлена насамперед у тому, щоб він став на шлях виправлення, що держава поважає його права і забезпечує їх. Неповнолітня особа має отримати переконливий виховний потенціал, який дасть їй можливість усвідомити, що вона має жити за правилами, які встановлені суспільством, критично поставитися до своїх дій і стати на шлях виправлення.

Список літератури

1. Кримінально-процесуальний кодекс України : станом на жовт. 2010 р. – К., 2010.
2. Кримінальний кодекс України : від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nau.com.ua>. – Назва з екрана.
3. Міжнародна хартія прав людини : збірник документів. – К. : Наук. думка, 1991. – 270 с.
4. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://bezpekagromad.org.ua/ua/main/police/experience/> – Назва з екрана.

G. Didkivska

JUDICIAL PRACTICE IN CASES OF MINORS BEING INVOLVED IN CRIMINAL ACTIVITY

The article represents completeness of evidence research within administering the justice about adult individuals' guilt in case of minors being involved by them.

Keywords: minor involvement, commission of crime, evidence, justice.

Матеріал надійшов 03.04.2012

УДК 341.485

Горбатюк А. В.

ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ЗА ЗЛОЧИН ГЕНОЦИДУ У ПРАКТИЦІ МІЖНАРОДНОГО СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ

У цій статті розглянуто питання про відповідальність держави за злочин геноциду шляхом дослідження справ Міжнародного суду справедливості, в яких він прямо або опосередковано розглядає цю проблему.

Ключові слова: геноцид, Міжнародний суд справедливості, Конвенція про геноцид, міжнародно-правова відповідальність держави.

Геноцид є найтяжчим міжнародним злочинном, вчинення якого є підставою для міжнародно-правової відповідальності держав та (або)

кримінальної відповідальності індивідів. Це впливає із загальноновизнаної звичаєвої норми, відповідно до якої міжнародно-правова відпові-